

УДК 316.4:008

УНІКАЛЬНІСТЬ ПОГРАНИЧЧЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУЧАСНІ КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ

Олександр Шевчук ^{а,*}

^а незалежний дослідник, PhD з культурології, Рівне, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено культурологічне осмислення феномену пограниччя як багатовимірного соціокультурного, символічного та антропологічного простору, що не може бути зведений лише до географічного чи геополітичного виміру. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією сучасних уявлень про територію, кордон, ідентичність та міжкультурну взаємодію. В умовах глобалізації, міграційних процесів і посилення культурних контактів пограниччя постає не як периферійна зона, а як продуктивна аналітична категорія для розуміння ключових процесів сучасного світу. Метою статті є концептуалізація пограниччя як культурного феномену, у межах якого відбуваються зустріч, взаємодія, напруження та взаємопроникнення різних культурних систем. Пограниччя розглянуто як простір, де формуються специфічні моделі комунікації, групової свідомості, локальної солідарності та відкритості до Іншого. Особливу увагу приділено тому, що погранична територія не лише позначає простір поблизу державного кордону, а й охоплює ширші соціальні, етнічні, мовні, релігійні та екзистенційні перетини. У статті проаналізовано дві домінантні парадигми розуміння пограниччя: першу, що наголошує на його автономності та унікальності, і другу, що трактує пограничні території як частини ширших політичних, історичних і владних конфігурацій. Окремо обґрунтовано зв'язок між пограниччям, постколоніалізмом, транскордонністю та транскультурною ідентичністю. Доведено, що пограниччя створює передумови для ненасильницького, діалогічного сприйняття Іншого, протиставляючись колоніальним моделям домінування, асиміляції та символічного підпорядкування. Зроблено висновок, що пограниччя є не маргінальним простором, а своєрідною лабораторією, у якій виробляються нові форми співжиття, культурної адаптації, комунікації та ідентичнісного самовизначення.

Ключові слова:

пограниччя, транскордонність, постколоніалізм, транскультурна ідентичність.

*Адреса для кореспонденції:
oshevchuk1986@gmail.com

*ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6435-5320>

Історія статті:

Надійшла 19.09.2025
Прорецензована 12.11.2025
Прийнята до друку 18.12.2025
Опублікована 30.12.2025

Зміст цієї роботи може бути використаний на умовах міжнародної ліцензії Creative Commons Attribution NonCommercial NoDerivs (CC BY-NC-ND 4.0), яка дозволяє іншим завантажувати та поширювати роботу за умови зазначення авторства, але без можливості жодним чином змінювати роботу або використовувати її в комерційних цілях.

Вступ. Пограниччя – це складний, багатозначний феномен, який має стосунок до різних сфер культурного, політичного та історичного життя. Теорія погранич пояснює цілу низку явищ, характерних для сучасності. Це погляд на звичні процеси та явища, які можна зрозуміти в новому, до цього невідомому світлі. У межах цього явища може вміститися значне коло антропологічних, філософських, онтологічних та екзистенційних запитань, які ставить собі кожна людина. Однобоко вважати, що теорія погранич стосується лише географії чи геополітики. Студії щодо пограниччя дозволяють також випрацювати рефлексії з інших царин суспільного життя і провадити різноманітні міждисциплінарні дослідження.

Анссі Паасі слушно зазначає, що території перестали бути зацікавленням тільки географів наприкінці ХХ століття, оскільки розуміння територій набуло нового значення: «Замість того, щоб розглядати їх як статичні утворення, регіони та території часто концептуалізуються як динамічні соціопросторові та геоісторичні процеси. Таким чином, замість того, щоб бути лише пасивним фоном, вони інституціоналізуються та модифікуються через територіальне, символічне та інституційне формування у матриці ширших владних відносин, геоісторичних практик і дискурсів» (Paasi, 2002, p.10). Таким чином, ми можемо стверджувати, що розуміння пограничних територій у сучасності набуває ширшої інтерпретації і вагомішого значення. Саме тому потрібно розуміти всю складність пограниччя як, насамперед, культурологічного феномену. Адже чимало процесів, які аналізують крізь призму пограниччя, є актуальними і на початку ХХІ століття.

Окреслення поняття пограниччя. Специфіка пограничних територій

Пограниччя стало однією з найбільш досліджуваних категорій у центральноевропейській науці після 1989 року, але й водночас стало не тільки популярним, але й «клопітливим». Головні «клопоти», які поставали перед дослідниками, – це різноманітність розуміння самого пограниччя як явища (Majerek, 2019, p.138).

Пограниччя найчастіше трактують як територію між центрами, яка знаходиться на кордоні і може належати до обох центрів, що перетинаються. Покидаючи центр, який найчастіше є категоричним і закритим, ми потрапляємо в простір розбіжностей, інакшості та відмінності, де можемо порівнювати, відкривати, дивуватися, вести переговори (Nikitorowicz, 1995, p.12). Така форма існування пограничних територій зумовлена самим історичним плином, культурними змінами, політичною підпорядкованістю, що виникали під час тривалості історичних процесів (Barwiński, 2002, p.12; Widdis, 2019,; Cherkes et al, 2021).

Пограниччя (саме як результат багатьох політичних, історичних процесів) стало простором зустрічі в мультифункційних, багатогранних контактах щонайменше двох спільнот і їхніх культур. У подібних комунікативних процесах важливе місце займає групова свідомість, визначення власної ситуації, своєї ролі на цій території та в контактах з іншими. У формуванні групової свідомості та усвідомлення відмінності дуже важливу роль відіграє сприйняття своїх і

чужих, поділ на «ми» і «вони». Це розрізнення не завжди означає явну дистанцію, ворожість чи конфлікт. «Вони» – це і сусіди, і друзі, і союзники; їх ідентифікують лише для того, щоб легше надати значення поняттю «ми». Сприйняття різноманітності та відмінності в повсякденних контактах не заважає формуванню іншого, локального (відносно до регіонального), надгрупового «ми», що охоплює всіх або більшість мешканців пограничних територій, незважаючи на збереження між ними культурних, етнічних або релігійних відмінностей.

Пограниччя як особливе місце, де зустрічаються різні ідентичності, як простір, насичений різними культурами, ставить особу в такі умови, де розвиваються усталені поведінкові моделі, тож мешканець пограниччя більше орієнтується на моделі вибору та оцінки (Kurzępa, 1996, p.158).

Поняття «погранична територія» вказує на існування певного місця, яке вирізняється серед інших типових топографічних означень. Саме походження цього визначення однозначно вказує на те, що прикордонний простір існує над кордонами. Анджей Садовський, пропонуючи вирізнити соціологію прикордоння як окрему субдисципліну, виділив три основні особливості подібного простору: його визначають як територію, розташовану поблизу кордону, де в межах однієї територіальної зони відбувається соціально-культурна комунікація між двома або більше народами чи етнічними групами і де відбувається формування та розвиток людини та її культури (Sadowski, 1995, p.13).

Варто наголосити, що на пограниччях можна відслідкувати основні тенденційні процеси, за якими живе суспільство. На думку Ренато Росальдо, на подібних землях виникає можливість спостерігати основні соціальні процеси: головно через те, що в цьому випадку кордони культури перемістилися з периферії в центр. Зараз населення міст дедалі більше складається з меншин, яких ідентифікують за расою, етнічною приналежністю, сексуальною орієнтацією, класом, мовною групою чи за релігійними переконаннями: «Пограниччя охоплюють не тільки кордони офіційно визнаних культурних одиниць, але й менш формальні місця перетину, наприклад, щодо статі, віку, соціального статусу та різного життєвого досвіду» (Rosaldo, 1993, p. 28–29).

Погранична територія значною мірою пов'язана з явищем тимчасовості, вона мінлива, швидкість культурних процесів, що відбуваються на цій території, зумовлює плинність переходу від одного стану до іншого. Це місце, яке постійно зазнає трансформацій, пластично перетворюючись на новий тип території, для якої не існує конкретного культурного призначення. Можна сказати, що кожна територія відіграє певні символічні ролі, виконуючи конкретні функції. З місцем пов'язані найрізноманітніші людські очікування – поняття «батьківщини», «свого міста», «власного дому» пов'язані з налаштованістю на відчуття затишку та безпеки. «Чужа країна» асоціюється з новими відкриттями, але іноді також із настороженістю. Поняття «погранична територія» є безбарвним, не викликає жодних очікувань чи надій. У цьому полягає головна позитивна риса такого явища, як прикордонні території: воно зберігає власну культурну ідентичність і завжди відкрите для прийняття нового й невідомого.

Пограниччя (у якомусь сенсі) стає майже міфічною країною, де можна пізнати Іншого та інакшість як невід'ємну частину буття загалом.

Сутність пограниччя має властивість акумулювати, увиразнити головні проблеми, перспективи, соціальні процеси, що здатні стати панівними в майбутньому.

Дві домінантні парадигми розуміння пограниччя

Для досліджень проблематики пограниччя важливими є дослідження, які здійснив Гжегож Бабінський. Він виділив дві парадигми досліджень пограничних територій. Перша передбачає, що явища на пограниччях є специфічними та автономними стосовно процесів у центрах. Причини процесів, що відбуваються на прикордонних територіях, у такому розумінні є здебільшого внутрішніми, а отже, дослідження цих процесів можуть обмежуватися в основному їхньою територією. Другий парадигмальний підхід наголошує, що пограничні території є насамперед частинами більших обширів, а головні причини явищ, що там відбуваються, варто шукати за межами цих територій. Згідно з цією концепцією, дослідження обговорюваних тут територій повинні охоплювати взаємодію між ними та їхнім оточенням із великим акцентом на аналізі політики, яку втілюють на периферії зовнішні суб'єкти. Він здебільшого відповідає сприйняттю погранич як периферії, а перший передбачає розуміння пограничних територій як унікальних спільнот. Причини процесів, що відбуваються на пограничних територіях, у такому розумінні є здебільшого внутрішніми, а отже, дослідження їх можуть обмежуватися в основному цими просторами (Zarycki, 2011, p. 33–34; Kannike & Tasa, 2016).

Наведена двоїстість трактування пограниччя зумовлена також тим, що на цих теренах, як правило, етоси та культурні системи існують в умовах неоднозначної культурної та мовної реальності. Подібна «роздвоєність» не сприяє створенню та розвитку демаркаційної лінії кордону і провокує утворення та подальший розвиток певної перехідної зони. У межах подібного простору відбувається процес проникнення, а часто й змішування різних, іноді навіть несхожих культур, що в подальшому дозволяє пограниччю виконувати функцію моста між культурами (Uliasz, 2001, p.10–11; Konrad & Kelly, 2021). Подібна об'єднавча роль, транзитивність та міжкультурність творять систему, в межах якої всі елементи перебувають у певному зв'язку та нескінченній співпраці, форми якої можуть набувати найрізноманітніших конфігурацій та варіацій: народи, що мешкають на прикордонних територіях, ведуть міжкультурний діалог, а іноді й спільну економічну політику. Це опозиціонує культурні пограниччя до колоніального сприйняття інших культур і стає одним із уособлень постколоніального процесу.

Пограниччя та постколоніалізм

Як було окреслено вище, на пограничних територіях у дещо відмінний спосіб трактують Іншого. Пограниччя – це місце, що не захищає своїх мешканців від іншої культури, не є своєрідною завісою перед Іншим, а навпаки – постає посередником між власною та чужою культурою. Пограниччя не віддаляє,

а наближає до іншої культури, створює спільний культурний і символічний простір між двома народами. Знаки влади та державності, такі як, наприклад, кордон, на пограниччях мають дещо відносно, непевне значення. Кордон скоріше вказує на присутність Іншого, тоді як погранична територія інтегрує дві або більше культур, дозволяє регулювати діалог і здійснювати міжнародну співпрацю. За своєю суттю вона є постколоніальною. У межах колоніального дискурсу чужинець є недосконалим, оскільки не належить до нас, а тому сприймається як гірший (Bhabha, 2010, р.60). Колоніалізм сприймає Іншого як менш досконалого, якого потрібно завоювати, підкорити, аби зробити кращим.

Ідентичність колонізатора передбачає усвідомлення власної інтелектуальної та духовної переваги, відчуття власної вищості. Його культурний, символічний світ та його цінності для нього – найдосконаліші, тому колонізатор прагне поширити їх на весь світ. Колонізація стає процесом наділення завойованої території та спільнот, які там мешкають, рисами власної ідентичності. Як процес завойовання нових територій, це передусім не економічне явище, а культурний феномен: цінності, які якась група вважає абсолютно правильними та ідеальними, переносять на інші території, щоби позначити на них власне панування та підкреслити домінування своєї культурної системи над іншими. Таким чином, колоніалізм можна вважати формою трансформації, при звичаєння до чужості – підкорені території можуть бути екзотичними і незрозумілими, але вони вже привласнені і починають входити в межі «свого» культурного простору. Радикальна відмінність тут зводиться до рівня власності, хоча вона не є повністю подоланою і зберігає специфічні феномени та явища, властиві чужій, часто екзотичній культурі.

Постколоніалізм відкидає домінування над якоюсь іншою культурою. Таке розуміння іншої культури починається саме в момент відвідин території іншого народу. Тут потрібно наголосити саме на мирних інтенціях: постколоніально налаштований дослідник саме пізнає, а через пізнання – збагачує власний духовний та ціннісний світ, тоді ж як колонізатор – завойовує, підкорює, а часто і руйнує.

Для людини з постколоніальними поглядами інша територія не має в собі загрози, оскільки стає процесом відкриття невідомого. Така людина не домінує, не підкорює інших, а відчуває себе гостем, який має намір контактувати з Іншим, пізнати його складний світ цінностей. Подібну поведінку можна спостерігати в мешканців пограниччя, які іншу культуру здебільшого сприймають як ворожу. Як пише Роберт Дж. К. Янг у праці «Постколоніалізм. Вступ», пізнання іншої культури та відкриття нових культурних горизонтів, що стало поштовхом до написання цієї книги, почалося після того, як він відвідав Пешавар – місто, розташоване на кордоні Афганістану та Пакистану. Автор побував у центрі для біженців, відкрив для себе їхню культуру і зрозумів їхній спосіб життя, а також дізнався про політичну і соціальну ситуацію, з якою мали справу ці люди (Young, 2012).

Ґрунтуючись на вищесказаному, ми можемо припустити, що погранична територія (в деяких випадках) є місцем входу у світ інакшості та іншого, де

специфічність процесів часто унеможлиблює зверхнє, колоніальне ставлення до Іншого. Складно вивищуватися над тим, хто поруч, із ким потрібно співпрацювати та вести діалог. Ключ до розуміння цього феномену міститься в подоланні кордонів. А цей процес, своєю чергою, пов'язаний із транскордонністю.

Пограниччя і транскордонність

Транскордонність дозволяє відкривати нові перспективи для сприйняття та розуміння простору. Частина «транс-» означає певну свободу в межах фізичного світу, переміщення і трансформацію в межах найрізноманітніших географічних умов. Транскордонність пов'язана з постколоніалізмом, оскільки передбачає відкритість фізичного світу, позбавляє пізнання іншої території як загрозової, як такої, яка буквально очікує на підкорення колонізатором.

Маріан Голка визначає такі риси та властивості транскордонності:

1. Транскордонні процеси охоплюють усі аспекти та виміри соціального і культурного життя. Вони відбуваються між народами та етнічними групами, релігіями, поколіннями, професійними групами, художніми епохами, творами культури. За винятком закритих держав, майже весь світ є одним великим пограниччям. Звичайно, все ще існує багато реальних і уявних кордонів. Крім того, постійно виникають розбіжності, непорозуміння і відмінності. Наразі ми не заглиблюємося в те, які з цих проблем є непереборними через їхню несумісність (як, наприклад, вважає Ліутар), а які, хоч і є стійкими, але все ж терпимими. Ми визнаємо, що принаймні значна кількість із них може бути частково вирішена, що робить світ пограниччя значною мірою транскордонним.

2. Транскордонні процеси відбиваються на окремих індивідах, тому зараз «Я» багатьох людей також постають як своєрідні пограничні зони, де перетинаються і змішуються найрізноманітніші впливи та взаємодії.

Варто визнати, що в сучасній цивілізації майже кожен є більшою чи меншою мірою культурним гібридом (або, інакше кажучи, культурним метисом), риси якого не завжди є чіткими і не завжди мають чітко визначене походження («Життя кожної людини є енциклопедією, бібліотекою, інвентарем предметів, колекцією різних стилів, де все може постійно переміщуватися і впорядковуватися всіма можливими способами», – писав Італо Кальвіно). А оскільки культуру в процесі інтерналізації дуже часто сприймають дуже поверхнево, дедалі менше людей мають щось справді своє і зберігають міцно закріплені культурні цінності, які вони вважають власними і які відчувають як незмінні незалежно від обставин.

3. Здатність адаптуватися до швидких змін може бути результатом саме поверхневого засвоєння цінностей. Відправною точкою для функціонування значного темпу запозичень є твердження, що культурні продукти, які циркулюють у транскультурних процесах, мало відрізняються один від одного або що ці відмінності є несуттєвими. Тому людина не сприймає їх як дивовижні або такі, що шокують. Можливо, пояснення криється в необмежених адаптаційних можливостях людини; легкість пристосування до різних умов є однією з рис людської особистості. Ця риса доволі рідко трапляється в інших біологічних

видів. Можливо, люди, виховані в умовах плюралізму, вважають весь культурний доробок людства (а також і те, чого вони досі не знали, але що з'являється перед ними) своїм на підставі усвідомлення спільної глобальної власності. Це було б черговим підтвердженням того, що зараз увесь світ є одним великим пограниччям, а ми тоді стаємо відкритими, напівпрофесійними, напівзневіренними «контрабандистами культури», що нишпорять у цьому світі (Golka, 2010, р. 282). І під час цього «нишпоріння» можемо віднаходити ті цінності, ті скарби, які збагачуватимуть наші світоглядні скарбниці. Мандруючи поміж культурами, поміж чужими особистісними світами, можна здобути найцінніше – власну ідентичність, яка буде не подібна до інших. Тож потрібно освоїти інструменти подолання кордонів – інструменти, які може запропонувати транскордонність.

Транскордонність дозволяє пізнавати нові культури в їхній очевидній, первісній красі. Головне – мати відкритість до нової культури і прагнення досліджувати, а не підкорювати, розуміти, а не вивищуватися, вести діалог і домовлятися, а не домінувати й нищити на угоду власним (часто необґрунтованим) геополітичним амбіціям. Саме це властиве і пограниччям, які існують понад кордонами, у віддалені від центру, ставши певними порталами, які ведуть у світ Іншого. І транскордонність певним чином «провокує» народження нового виду ідентичності – транскультурної.

Транскультурна ідентичність. Сучасний світ як пограниччя

Ідентичність є результатом розуміння себе і свого місця у світі, своєрідною відповіддю на запитання «Ким я є? Що відрізняє мене від інших?». Ідентичність – складний феномен, який увиразнюється в процесі діалогу. Як стверджує Чарльз Тейлор, людина веде діалог з іншими або з тими, хто хоче бачити в нашій особі найближчих. Так чи так, ми будемо перебувати в діалогічному стані. Людина в межах навіть своєї культури постійно контактує з «носіями» інших культур, приймаючи їхню символічну мову. Ідентичність не може бути однозначною, одноплановою, ми можемо поєднувати різні її варіанти. Крім того, в межах вищеописаних форм можуть з'являтися нові форми ідентифікації культури та людей як її творців і носіїв. Сучасний світ створює нові види ідентичності, які досі або не існували, або не були так чітко помітні (Taylor, 1994, р.32). Людина з транскультурною ідентичністю здатна співпрацювати з іншими культурами, збагачуватися з їхньою допомогою (цілком можливо, що і збагачувати ці культури через власну креативну діяльність), але водночас не втрачати свого унікального самоусвідомлення. Проілюструвати цей феномен може ідентичність японців. Вольфганг Вельш описує своє здивування, коли під час обіду в традиційному японському ресторані в Кіото він помітив японський інтер'єр, де також були й брендові європейські тарілки, і столи. Пізніше він дізнався, що в ідентичності японців все, що зручне, комфортне і найкраще, теж відноситься до японської культури. Вони приймають нові елементи культури, але також захищають свої традиційні цінності та правила співіснування й поведінки, залишаючись незмінною з давніх часів цивілізацією (Welsh, 2004, р.41).

Тут ми можемо помітити, як соціальна ідентичність одночасно зберігає та реорганізовує свою систему цінностей: додає нові значення і захищає загальний контекст, у межах якого всі нові елементи вписуються в оригінальні значення і демонструють раніше небачені форми. Феномен ідентичності полягає в тому, що вона трансформується, але водночас залишається незмінною у своїй суті – це той же пошук себе, усвідомлення себе у сучасному світі. Особистий світ людини є одночасно пластичним і фундаментально незмінним: європеець може жити в модерністській квартирі, прикрашеній африканськими масками та елементами інших культур, споживати страви китайської кухні, але залишатися європейцем, захищати цінності, які він вважає загальноєвропейськими, і повністю ототожнювати себе з жителями конкретної європейської країни або всієї Європи як спільної культурної території без кордонів і обмежень. Свідомість людини може бути забарвлена найрізноманітнішими, найфантастичнішими культурними кольорами. Як особистість, він не хоче і не може жити в межах одного культурного та цивілізаційного напрямку. Сучасна людина воліє перебувати в русі, в міжкультурній та символічній подорожі, розширювати межі знань та свого особистого світу. Сучасність виштовхує кожного з його усталеного та сформованого особистого світу.

Вольфганг Вельш стверджує, що людина не здатна існувати під впливом однієї культури чи однієї естетики: «У освічених людей є не тільки елементи їхньої рідної культури, але й культури чужої. Грецька філософія, південно-американська література, японська мистецтво [...] мали значний вплив на мій розвиток» (Welsh, 2004, p.34). Культурне розмаїття є неодмінною рисою нашого часу (Zaitsev M., Shevchuk, D., Khudoba, 2025, p. 15-27). Зараз людська ідентичність є мультикультурною, навіть більше – транскультурною, оскільки формується за допомогою більш ніж однієї культури.

Транскультурна ідентичність поєднує можливе й неможливе, доповнює світогляд її носія різними елементами, але водночас має цілісний, єдиний характер. Транскультурний підхід до розуміння особистості дає можливість сформувати людину, яка є продуктом різних культур, що є більш актуальним у сучасному постмодерністському світі, в якому більшого значення набувають не фізичні кордони та автономія держав, а символи, трактування, усвідомлення, цінності та думки.

Світ стає схожим на пограниччя, де зустрічаються найрізноманітніші мікрокосми, найрізноманітніші культури та найоригінальніші образи, фантазії та ілюзії. Транскультурна ідентичність ігнорує кордон задля того, аби відкривати для себе увесь світ у цілісності, у різномайтті та єдності.

Успіх кожної культури значною мірою залежить від того, наскільки вона зможе організувати життя «за межами»: за межами простору, за межами власних традицій, за межами самої себе. А це вимагає комунікації з Іншим. Ми можемо навіть стверджувати, що найбільш значущими є ті культурні системи та ідентичності, які змогли вийти за межі власних кордонів і наблизитися до інших культур.

Здолавши власні кордони, особистість формує новий погляд на світ, на себе і на свою культуру, оскільки вона відкрита для нових впливів і цінностей. І навичка долати будь-які кордони властива саме мешканцям пограничних територій.

Висновки

Аналіз основних культурних і соціальних процесів на пограниччі дає можливість визначити й описати важливі особливості цього явища. Погранична територія є найбільш специфічним цивілізаційним місцем, оскільки створює особливу атмосферу для налагодження діалогу та зближення з Іншим. Така специфіка прикордонної території полягає в її унікальній і невід'ємній властивості – відкритості та безмежності. Незалежність від обмежувальної функції кордону означає символічну незалежність. Землі, що межують із кордонами, утворюють місцеві, але цілком оригінальні символічні та топографічні світи – цілі космоси, наділені тільки їм властивими явищами, а часто й феноменами.

Розуміння пограниччя, без сумніву, змінювалося впродовж різних історичних епох. Однак аналіз явищ, які притаманні цьому простору, дає можливість краще розуміти процеси та виклики, з якими ми все частіше маємо справу в сучасному світі. Простір давно перестали асоціювати тільки з географічною площиною (буквально – фізичною територією). Він перестав становити зацікавлення тільки географів та економістів. XX і початок XXI століття принесли нам розуміння території як культурної цінності, як філософської проблеми, дослідження якої провадить нас до все нових і нових відкриттів. Передусім це стосується пограниччя, яке відкриває нам іншу культуру. І дослідження цього, здавалося б, невеличкого простору, цього локального обширу здатне стати ключем до відкриття більшого, до розуміння глобальнішого.

Бібліографічні покликання

Barwiński, M. (2002). Pogranicze w ujęciu geograficzno-socjologicznym – zarys problematyki. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 4, 11–23.

Bhabha, H. K. (2010). *Miejsca kultury* (T. Dobrogoszcz, Trans.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Cherkes, B., Hernik, J., Król, K., (2021). Wilkosz-Mamcarczyk M. Polish-Ukrainian Borderland Cultural Heritage Bridges-Lesson Drawn from Forced Population Relocation. *Sustainability*. 2021; 13(14):7898. <https://doi.org/10.3390/su13147898>

Golka, M. (2010). *Imiona wielokulturowości*. Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA.

Kannike, A. & Tasa, M. (2016). The Dynamics of Cultural Borders. https://doi.org/10.26530/OAPEN_609474

Kurzępa, J. (1996). Tolerancja pogranicza – pogranicze tolerancji. *Rocznik Lubuski*, 22(2), 149–160.

Konrad, V., & Kelly, M. (Eds.). (2021). *Borders, Culture, and Globalization: A Canadian Perspective*. University of Ottawa Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1rdtxxc>

Majerek, R. (2019). Pogranicze – pamięć – Europa Środkowa. Wybrane zagadnienia tożsamości w najnowszej prozie słowackiej. *Kultura Słowian*, 15, 135–154. <https://doi.org/10.4467/25439561KSR.19.004.11306>

Nikitorowicz, J. (1995). *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Trans Humana.

Paasi, A. (2022). Examining the persistence of bounded spaces: Remarks on regions, territories, and the practices of bordering. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 104(1), 9–26. <https://doi.org/10.1080/04353684.2021.2023320>

Rosaldo, R. (1993). *Culture & truth: The remaking of social analysis: With a new introduction*. Beacon Press. <https://doi.org/10.2307/2804152>

Sadowski, A. (Ed.). (1995). *Wschodnie pogranicze w perspektywie socjologicznej*. Trans Humana.

Taylor, C. (1994). *Multiculturalism* (Expanded paperback ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400821402>

Uliasz, S. (2001). *O literaturze Kresów i pograniczu kultur: Rozprawy i szkice*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Welsch, W. (2004). Tożsamość w epoce globalizacji – perspektywa transkulturowa (K. Wilkoszewska, Trans.). In K. Wilkoszewska (Ed.), *Estetyka transkulturowa* (pp. 31–46). Universitas.

Widdis, R.W. (2019). On globalization, borders, and borderlands: A historical geographical perspective. *The Canadian Geographer / Le Géographe canadien*, 63: 573–593. <https://doi.org/10.1111/cag.12580>

Young, R. J. C. (2012). *Postkolonializm: Wprowadzenie* (M. Król, Trans.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Zaitsev, M., Shevchuk, D., & Khudoba, K. (2025). Cultural diversity and its role in the sociocultural development of humankind. *Journal of Education Culture and Society*, 16(1), 15–27. <https://doi.org/10.15503/jecs2025.2.15.27>

Zarycki, T. (2011). Peryferie czy pogranicza? Krytyczne spojrzenie na współczesne sposoby posługiwania się pojęciem „pogranicza”. In B. Jałowicki & S. Kaprański (Eds.), *Peryferie i pogranicza: O potrzebie różnorodności* (pp. 33–54). Wydawnictwo Naukowe Scholar.

References

Barwiński, M. (2002). Pogranicze w ujęciu geograficzno-socjologicznym – zarys problematyki. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 4, 11–23.

Bhabha, H. K. (2010). *Miejsca kultury* (T. Dobrogoszcz, Trans.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Golka, M. (2010). *Imiona wielokulturowości*. Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA.

Cherkes, B., Hernik, J., Król, K., (2021). Wilkosz-Mamcarczyk M. Polish-Ukrainian Borderland Cultural Heritage Bridges-Lesson Drawn from Forced Population Relocation. *Sustainability*. 2021; 13(14):7898. <https://doi.org/10.3390/su13147898>

Golka, M. (2010). *Imiona wielokulturowości*. Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA.

Kannike, A. & Tasa, M. (2016). The Dynamics of Cultural Borders. https://doi.org/10.26530/OAPEN_609474

Konrad, V., & Kelly, M. (Eds.). (2021). *Borders, Culture, and Globalization: A Canadian Perspective*. University of Ottawa Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1rdtxcc>

Kurzępa, J. (1996). Tolerancja pogranicza – pogranicze tolerancji. *Rocznik Lubuski*, 22(2), 149–160.

Majerek, R. (2019). Pogranicze – pamięć – Europa Środkowa. Wybrane zagadnienia tożsamości w najnowszej prozie słowackiej. *Kultura Słowian*, 15, 135–154. <https://doi.org/10.4467/25439561KSR.19.004.11306>

Nikitorowicz, J. (1995). *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Trans Humana.

Paasi, A. (2022). Examining the persistence of bounded spaces: Remarks on regions, territories, and the practices of bordering. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 104(1), 9–26. <https://doi.org/10.1080/04353684.2021.2023320>

Rosaldo, R. (1993). *Culture & truth: The remaking of social analysis: With a new introduction*. Beacon Press. <https://doi.org/10.2307/2804152>

Sadowski, A. (Ed.). (1995). *Wschodnie pogranicze w perspektywie socjologicznej*. Trans Humana.

Taylor, C. (1994). *Multiculturalism* (Expanded paperback ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400821402>

Uliasz, S. (2001). *O literaturze Kresów i pograniczu kultur: Rozprawy i szkice*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Welsch, W. (2004). Tożsamość w epoce globalizacji – perspektywa transkulturowa (K. Wilkoszewska, Trans.). In K. Wilkoszewska (Ed.), *Estetyka transkulturowa* (pp. 31–46). Universitas.

Widdis, R.W. (2019). On globalization, borders, and borderlands: A historical geographical perspective. *The Canadian Geographer / Le Géographe canadien*, 63: 573–593. <https://doi.org/10.1111/cag.12580>

Young, R. J. C. (2012). *Postkolonializm: Wprowadzenie* (M. Król, Trans.). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Zaitsev, M., Shevchuk, D., & Khudoba, K. (2025). Cultural diversity and its role in the sociocultural development of humankind. *Journal of Education Culture and Society*, 16(1), 15–27. <https://doi.org/10.15503/jecs2025.2.15.27>

Zarycki, T. (2011). Peryferie czy pogranicza? Krytyczne spojrzenie na współczesne sposoby posługiwania się pojęciem „pogranicza”. In B. Jałowiecki & S. Kaprański (Eds.), *Peryferie i pogranicza: O potrzebie różnorodności* (pp. 33–54). Wydawnictwo Naukowe Scholar.

THE UNIQUENESS OF THE BORDERLAND AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY CULTURAL PROCESSES

Oleksandr Shevchuk ^{a,*}

^a independent researcher, PhD in cultural studies, Rivne, Ukraine

ABSTRACT

This article examines the cultural dimensions of the borderland phenomenon as a multidimensional sociocultural, symbolic, and anthropological space that cannot be reduced solely to geographical or geopolitical dimensions. The relevance of this study stems from the transformation of contemporary notions of territory, borders, identity, and intercultural interaction. In the context of globalization, migration processes, and intensifying cultural

ARTICLE INFO

Keywords:

borderlands, cross-border, post-colonialism, transcultural identity.

*Corresponding author:

oshevchuk1986@gmail.com

contacts, the borderland emerges not as a peripheral zone but as a productive analytical category for understanding key processes in the modern world. The aim of this article is to conceptualize the borderland as a cultural phenomenon within which the encounter, interaction, tension, and interpenetration of various cultural systems take place. The borderland is examined as a space where specific models of communication, group consciousness, local solidarity, and openness to the Other are formed. Particular attention is paid to the fact that a border territory not only denotes the space near a state border but also encompasses broader social, ethnic, linguistic, religious, and existential intersections. The article analyzes two dominant paradigms for understanding borderlands: the first, which emphasizes their autonomy and uniqueness, and the second, which interprets borderlands as parts of broader political, historical, and power configurations. Separately, the connection between borderlands, postcolonialism, transnationalism, and transcultural identity is substantiated. It is demonstrated that borderlands create the conditions for a nonviolent, dialogical perception of the Other, contrasting with colonial models of domination, assimilation, and symbolic subordination. It is concluded that the borderland is not a marginal space, but a kind of laboratory in which new forms of coexistence, cultural adaptation, communication, and identity self-determination are developed.

*ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6435-5320>

Article history:

Received 19.09.2025

Peer-reviewed 12.11.2025

Accepted 18.12.2025

Published 30.12.2025

The content of this work may be used under the terms of the *Creative Commons Attribution NonCommercial NoDerivs* (CC BY-NC-ND 4.0) international license, which allows others to download and distribute the work, provided that they attribute it to the work, but without the ability to modify the work in any way or use it for commercial purposes.
